5 การบริหารอะไหล่สำหรับงานบำรุงรักษา

ปัญหาการเสื่อมสภาพของเครื่องจักรได้ส่งผลกระทบต่อผลิตภาพโดยรวมขององค์กร จึงได้มีการจัดซื้ออะไหล่และชิ้นส่วน เพื่อเก็บสำรองเป็นอะไหล่สำหรับใช้ในการถอดเปลี่ยนเมื่อเครื่องจักรเกิดการขัดข้องหรือเสื่อมสภาพ แต่การดำเนินการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อและเกิดการเสื่อมสภาพ หากชิ้นส่วนดังกล่าวไม่ได้ถูกใช้งาน และเกิดค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ (Carrying cost) หรืออาจเกิดการขาดสต็อก (Stock out) หากไม่ได้มีการจัดเตรียมอะไหล่สำรองซึ่งส่งผลต่อการผลิตดังนั้นการบริหารอะไหล่สำรอง (Spare part management) จึงเป็นประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะการจัดทำแผนของฝ่ายจัดซื้อและฝ่ายบำรุงรักษา เพื่อบริหารสต็อกชิ้นส่วนสำรองอย่างมีประสิทธิผล รวมทั้งการจัดทำแผนการลดต้นทุน ซึ่งปัญหาในการบริหารคลังอะไหล่ที่ในหลายองค์กรเผชิญ โดยทั่วไปมีดังนี้

1. ความต้องการของอะไหล่มีความไม่แน่นอนทั้งในปริมาณและเวลา
2. เกิดความไม่คุ้มค่ากับการสั่งซื้อปริมาณน้อย ในระดับที่เพียงพอกับความต้องการ
3. เมื่อผู้ผลิตชิ้นส่วนทำการเปลี่ยนรุ่นการผลิต ทำให้เกิดความยุ่งยากต่อการจัดหาอะไหล่ที่เคยจัดซื้อสำหรับการถอดเปลี่ยนชิ้นส่วนเครื่องจักร
4. ค่าใช้จ่ายของการเสื่อมสภาพอะไหล่มีแนวโน้มที่สูงขึ้น
5. ประเภทของอะไหล่มีความหลากหลายมาก ทำให้มีความยุ่งยากต่อการจัดหาและการควบคุมสต็อก
6. ปัญหาในการตัดสินใจเพื่อกำหนดระดับของอะไหล่
7. ระยะเวลาของการจัดหาและจัดซื้อของอะไหล่มีความผันแปรไม่แน่นอนและขึ้นกับความพร้อมของแหล่งจัดซื้อ ซึ่งบางครั้งอาจใช้เวลาถึงหลายเดือนในการจัดหา โดยเฉพาะอะไหล่พิเศษที่ต้องมีการนำเข้าจากต่างประเทศ
8. เมื่อเครื่องจักรถูกจัดซื้อจากต่างประเทศ ซึ่งข้อกำหนดเฉพาะและมาตรฐาน ในแต่ละประเทศจะแตกต่างกัน จึงส่งผลให้มีการสำรองอะไหลในปริมาณสูง

จากตัวอย่างปัญหาที่แสดงข้างต้น เราสามารถลดปัญหาดังกล่าว ด้วยแนวทางและองค์ประกอบของการบริหารคลังอะไหล่สำรอง ที่จะกล่าวต่อไปนี้

การจัดซื้อเครื่องจักร

การจัดซื้อเครื่องจักร ทางผู้ผลิตที่เสนอขายจะต้องให้ข้อมูลในการสนับสนุน เพื่อเป็นแนวทางต่อผู้ซื้อในการจัดเตรียมอะไหล่สำรอง เช่น รายการของอะไหล่และปริมาณที่มาพร้อมกับเครื่องจักร โดยผู้ผลิตจะต้องให้การรับประกันในการจัดหาอะไหล่อย่างพอเพียงภายในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อไม่ให้ผู้ซื้อมีความรู้สึกยุ่งยากในการบำรุงรักษาหรือซ่อมแซมเครื่องจักร รวมทั้งการให้ข้อมูลรายละเอียดทางเทคนิค เช่น คู่มือการบำรุงรักษา คู่มือการใช้งาน รายละเอียดของชิ้นส่วนและอะไหล่สำรอง เป็นต้น เมื่อทำการส่งมอบเครื่องจักร ซึ่งทางผู้ซื้อไม่ควรออกใบสั่งซื้ออะไหล่ทั้งล็อตตามที่ผู้ผลิตแนะนำ แต่ควรพิจารณาถึงระดับที่เหมาะสมก่อนที่จะทำการสั่งซื้อ

การจัดทำรหัสของอะไหล่

เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่ก่อให้เกิดความสับสนให้กับผู้ควบคุมคลังอะไหล่อันเนื่องมาจากประเภทและปริมาณมากมายของอะไหล่ที่ถูกจัดเก็บในสต็อก ดังนั้นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการบริหารคลังอะไหล่ ก็คือการตั้งรหัสอะไหล่ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกต่อการจัดเก็บและลดเวลาในการค้นหา ซึ่งส่งผลให้เกิดผลิตภาพในการทำงานโดยที่การตั้งรหัสอะไหล่อย่างมีหลักการจะช่วยหลีกเลี่ยงปัญหาในการสื่อสารระหว่างช่างเทคนิคฝ่ายซ่อมบำรุงกับเจ้าหน้าที่สโตร์ รวมทั้งการลดความผิดพลาดในการเก็บข้อมูล โดยทั่วไปเราสามารถจัดแบ่งอะไหล่เป็น 2 ประเภทหลัก ดังนี้

1. อะไหล่เฉพาะ เป็นอะไหล่พิเศษที่ถูกจัดทำขึ้นสำหรับใช้กับเครื่องจักรที่มีข้อกำหนดพิเศษและไม่สามารถนำไปใช้กับเครื่องที่มีข้อกำหนดตามมาตรฐานอื่นได้
2. อะไหล่มาตรฐาน เป็นอะไหล่ทั่วไปที่สามารถใช้ได้กับเครื่องจักรทั่วไปและสามารถจัดหาได้จากตัวแทนจำหน่ายทั่วไป ซึ่งอะไหล่ดังกล่าวนี้ ได้แก่ สายพาน ลูกปืน เป็นต้น

ถึงแม้ว่าอะไหล่ที่ถูกจัดซื้อจะที่มีชื่อเรียกเหมือนกันและสามารถใช้แทนกันได้ โดยมี Part number ที่ต่างกัน แต่ต้องมีรหัสเรียกที่เหมือนกัน เพื่อง่ายต่อการจัดหมวดหมู่ ดังนั้นอะไหล่ อย่าง ลูกปืน สายพาน สามารถตั้งรหัสทั่วไป (Common code) เพื่อวัตถุประสงค์การใช้งานเป็นสำคัญ ซึ่งรหัสที่ตั้งขึ้นสำหรับอะไหล่อาจจะแทนด้วยตัวเลขอักษร หรืออาจเป็นแบบผสม โดยการตั้งรหัสตัวเลขอาจเป็นเลข ตั้งแต่ 7-12 หลัก ซึ่งตัวเลขดังกล่าวอาจแตกเป็นกลุ่มและในแต่ละกลุ่มจะเป็นตัวระบุการจำแนกประเภทของอะไหล่ เช่น ลูกกลิ้ง สายพาน นิวเมติก เฟือง เป็นต้น

การจัดทำมาตรฐาน

ในการจัดทำมาตรฐานจะช่วยลดจำนวนรายการที่จะต้องทำการจัดซื้อและสนับสนุนในการจัดการระดับอะไหล่ให้อยู่ในปริมาณที่เหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การลดต้นทุน ดังนั้นการจัดซื้อเครื่องจักรใหม่ควรมีการตั้งเกณฑ์หรือมาตรฐานไว้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การลดระดับการลงทุนในชิ้นส่วนอะไหล่ เช่น ถ้าหากทำการสั่งซื้อเครื่องจักร จำนวน 12 เครื่อง จากผู้ผลิต 12 ราย ผู้สั่งซื้อจะต้องดำเนินการจัดเก็บอะไหล่ถึง 12 ชุด เพื่อใช้สำหรับการซ่อมบำรุง แต่หากทำการสั่งซื้อเครื่องจักรทั้งหมดจากผู้ผลิตรายเดียว ทางผู้ซื้อก็อาจสำรองอะไหล่เพียง 2-3 ชุด ซึ่งหมายถึงการลดระดับของคลังอะไหล่และต้นทุนในการจัดเก็บลง

ความน่าเชื่อถือของอะไหล่

ความน่าเชื่อถือ (Reliability) คือ ความน่าจะเป็นหรือโอกาสที่เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ จะสามารถทำงานหรือ

เดินเครื่องได้ภายใต้สภาวะการทำงานที่เหมาะสมในช่วงระยะเวลาที่กำหนด โดยทั่วไปชิ้นส่วนเครื่องจักรหรืออะไหล่จะถูกออกแบบให้มีสมรรถนะและมาตรฐานตามข้อกำหนดของการใช้งาน ซึ่งการกำหนดความน่าเชื่อถือจะดำเนินการในช่วงกระบวนการออกแบบ (Design process) ตั้งแต่การออกแบบเบื้องต้น (Preliminary design) จนถึงช่วงการพัฒนาต้นแบบ (Prototype development) รวมทั้งการทดสอบต้นแบบและการทบทวนการออกแบบ ดังนั้นความน่าเชื่อถือของชิ้นส่วนอะไหล่สามารถใช้งานได้ในช่วงเวลาที่กำหนด ซึ่งสามารถช่วยในการวิเคราะห์ความชำรุดของชิ้นส่วนอะไหล่ และเป็นข้อมูลสำคัญต่อการวางแผนบำรุงรักษา ดังนั้นการตรวจติดตามและการจัดเก็บข้อมูลจึงเป็นหัวใจหลักที่สำคัญในการคาดการณ์โอกาสของการชำรุด แต่บางครั้งความชำรุดหรือขัดข้อง อาจเกิดจากสำเหตุ ดังนี้

- เกิดจากการสึกหรอและการกัดกร่อน (Corrosion) จากสภาพแวดล้อมการใช้งาน ซึ่งเป็นสาเหตุของการเสื่อมสภาพของชิ้นส่วนอย่างช้าๆ
- จากสาเหตุของความชำรุดอย่างฉับพลัน (Sudden failure) ของชิ้นส่วนนั้น ซึ่งอาจมีสาเหตุจากการใช้งานหรืออาจมีบางชิ้นส่วนข้างเคียงเกิดความชำรุดในภายหลัง ซึ่งไม่อาจคาดการณ์ได้
- อาจเกิดจากอุบัติเหตุ ซึ่งมีสาเหตุความสูญเสียจากมนุษย์

ประเภทของเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ถูกออกแบบเพื่อใช้งานในแต่ละวัตถุประสงค์จึงมักมีความแตกต่างอย่างมากทั้งขนาดและรูปแบบการใช้งานทำให้ส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา ในช่วงการออกแบบจึงควรพิจารณาความสำคัญของแต่ละชิ้นส่วนของอุปกรณ์แต่ละประเภท เพื่อลดความซับซ้อนขององค์ประกอบเครื่องจักร ซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือระบบ ดังนั้นในการตรวจสอบและวิเคราะห์ความเสียหายในรูปแบบต่างๆ จะต้องมีการดำเนินการเก็บข้อมูลต่างๆ เช่น ความถี่ของการบำรุงรักษา ความถี่ของความขัดข้อง รวมทั้งเงื่อนไขทางสิ่งแวดล้อม (Environmental conditions) ที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษา เช่น ฝุ่น อุณหภูมิ ความชื้น กรด ความสั่นสะเทือน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อการเร่งการเสื่อมสภาพต่อเครื่องจักรและส่งผลต่อค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นในการบำรุงรักษา ดังนั้นจึงควรมีการหลีกเลี่ยงการใช้งานในสภาพที่มีผลกระทบต่อชิ้นส่วนเครื่องจักร ถ้าไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ก็อาจจะทำการป้องกันการเสื่อมสภาพ เช่น การเคลือบผิว (Coating) เพื่อป้องกันการกัดกร่อน โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมเคมี หรืออาจทำการติดตั้งอุปกรณ์เพื่อลดแรงจากการสั่นสะเทือนและความเสียดสีระหว่างอุปกรณ์ที่มีผลต่อการลดสมรรถนะในการเดินเครื่อง ดังนั้นความน่าเชื่อถือจึงเป็นการวัดการรักษาสภาพอุปกรณ์ (Maintaining equipment) ให้สามารถใช้งานในระดับที่เหมาะสม

การตรวจสอบอะไหล่

การตรวจสอบอะไหล่ หมายถึง การตรวจสอบชิ้นส่วนตามคุณลักษณะที่กำหนดในช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่น ทดสอบค่าความน่าเชื่อถือ คุณสมบัติของโลหะ การวัดค่าทางมิติ (Dimensions) เป็นต้น แม้ว่าทางผู้ผลิตได้ดำเนินการทดสอบก่อนที่จะทำการส่งมอบให้กับผู้ใช้งาน แต่ก็มีการทดสอบชิ้นส่วนขึ้นทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นการป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นและมีผลต่อความเชื่อมั่นในการใช้งาน โดยทางผู้ผลิตจะทำการทดสอบในช่วงของการผลิตและดำเนินการออกใบรับประกันการทดสอบ (Test certificates) เมื่อทำการส่งมอบสินค้าให้กับผู้ใช้ ซึ่งการทดสอบโดยทั่วไปอาจดำเนินการด้วยการทดสอบแบบไม่ทำลาย (Non-destructive testing) ซึ่งมีการใช้อุปกรณ์ในการทดสอบ ดังนี้

- เครื่องทดสอบความแข็ง (Hardness tester) สำหรับการทดสอบความแข็งของวัสดุ ดังกรณีของ เพลา หรือมีดตัด เป็นต้น
- เครื่องทดสอบประกายไฟ (Electric spark tester) เพื่อตรวจสอบคุณภาพของชิ้นส่วน
- เรดิโอกราฟี (Radiography) ที่ใช้สำหรับการตรวจจับการไหลในการหล่อ หรือการเชื่อม
- เครื่องทดสอบลูกปืน (Bearing tester) สำหรับการทดสอบลูกปืนประเภทต่างๆ

การวิเคราะห์คุณค่า

การวิเคราะห์คุณค่า (Value Analysis) หรืออาจเรียกแทนว่าวิศวกรรมคุณค่า (Value Engineering) ก็เนื่องจากทั้ง VE และ VA ต่างมุ่งเน้นที่มูลค่าเพิ่ม โดยมุ่งเน้นที่คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการ (ขั้นตอนและวิธีการ) เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ในการตอบสนองความต้องการต่อตลาด แต่โดยทั่วไปการผลิตชิ้นส่วนหรืออุปกรณ์มักมีต้นทุนที่สูงขึ้น แต่ไม่ได้เพิ่มมูลค่าจึงทำให้เกิดความสูญเปล่าขึ้น ดังนั้น VA จึงมุ่งการเปรียบเทียบระหว่างมูลค่ากับต้นทุนที่เพิ่มขึ้นและเป็นการศึกษาหน้าที่การใช้งานของวัสดุ ชิ้นส่วน อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งขจัดรูปแบบการใช้งานที่ไม่จำเป็น (Unnecessary function) แต่ไม่ส่งผลต่อสมรรถนะโดยรวมของระบบ การวิเคราะห์คุณค่าจึงเป็นหนทางในการบรรลุประสิทธิผลของการออกแบบเพื่อการใช้งานที่ตอบสนองต่อผู้ใช้ แต่มีต้นทุนที่ต่ำกว่าโดยมุ่งวัตถุประสงค์ ดังนี้

- การลดต้นทุน
- มุ่งขจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสูญเปล่า โดยมุ่งไปที่หน้าที่การใช้งานที่จำเป็นของอุปกรณ์และตัดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น
- การปรับปรุงในการเพิ่มมูลค่า โดยจะต้องเปรียบเทียบกับต้นทุนที่เพิ่มขึ้นในการปรับปรุงเข้าไปด้วยว่าคุ้มค่าหรือไม่ ?
- นโยบายแหล่งจัดซื้อ เพื่อหาวัสดุทดแทนที่มีคุณสมบัติเทียบเท่าแต่ราคาต่ำกว่า

การเพิ่มคุณค่า

โดยทั่วไปการเพิ่มคุณค่าในสินค้าหรือบริการใดๆ ให้สูงขึ้นสามารถกระทำได้ 3 แนวทางคือ

1. การเพิ่มความสามารถในการใช้งาน ให้มากขึ้นกว่าเดิมโดยรักษาต้นทุนไม่ให้สูงกว่าต้นทุนเดิม เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม (Value Added)
2. การตอบสนองหน้าที่การใช้งานในต้นทุนที่ต่ำกว่า นั่นหมายถึง ความสามารถที่ตอบสนองความต้องการแท้จริง แต่เสียค่าใช้จ่ายต่ำกว่า
3. การเพิ่มประโยชน์การใช้งานและการลดต้นทุน

การแบ่งประเภทของคุณค่า

โดยทั่วไปสามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. คุณค่าการใช้งาน (Use Value : Vu) หมายถึง การหาคุณค่าจากประโยชน์การใช้งาน คุณค่าประเภทนี้จะเกี่ยวกับหน้าที่การใช้งานหลัก ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่พื้นฐานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การใช้งาน

2. คุณค่าในความนิยม (Esteem Value : Ve) หมายถึง การหาคุณค่าในการดึงดูดต่อผู้ใช้ ทำให้มีความรู้สึกว่าต้องการอยากนำไปใช้งาน หรือต้องการเป็นเจ้าของ เช่น การทำรูปแบบให้น่าใช้งาน

3. คุณค่าในการแลกเปลี่ยน (Exchange : Vx) หมายถึง การหาคุณค่าของการนำไปทดแทน

ในการออกแบบชิ้นส่วน เพื่อเป็นอะไหล่มักมีการนำคุณค่ามาวิเคราะห์ เพื่อตอบสนองต่อหน้าที่การใช้งาน โดยมุ่งคุณค่าการใช้งาน (Use Value) เนื่องจากเป็นงานประเภทอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงมุ่งคุณค่าการใช้งานไปที่หน้าที่หลัก ในการทำให้เกิดประโยชน์ใช้สอย เช่น ความคงทน แข็งแรง ซึ่งต่างจากสินค้าประเภทแฟชั่นมักใช้คุณค่าความนิยม (Esteem Value) เพื่อให้เกิดคุณค่าการใช้งาน อันได้แก่ การใส่สีสันให้เกิดความสวยงาม แต่การวิเคราะห์จะต้องทำให้เกิดต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ลดลง และตอบสนองการใช้งานที่ตรงตามความต้องการ โดยสามารถแบ่งหน้าที่การใช้งานออกได้เป็น

1. หน้าที่การใช้งานพื้นฐาน (Basic function) หมายถึง หน้าที่ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นสามารถบรรลุหน้าที่การใช้งาน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 แบบคือ

ก. หน้าที่หลัก (Primary function) คือ หน้าที่การใช้งานที่จำเป็นต่อการบรรลุหน้าที่การใช้งานพื้นฐาน ตามที่ระบุตามข้อกำหนด (Specification)

ข. หน้าที่รอง (Secondary function) คือ หน้าที่ซึ่งทำให้สินค้ามีคุณค่ามากขึ้นและดึงดูดความสนใจ โดยการเพิ่มการใช้งานให้กว้างขวางกว่าเดิม

2. หน้าที่การใช้งานที่ไม่จำเป็น (Unnecessary function) เป็นหน้าที่การใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่า

ดัชนีคุณค่า

ความหมายคุณค่าจะมีความแตกต่างจากราคาหรือต้นทุน แต่มักเป็นการเปรียบเทียบสัดส่วนของคุณค่าจากหน้าที่การใช้งาน (Function) หรืออรรถประโยชน์ (Utility) เทียบกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น (Cost) ดังสมการ

$$V_{(\text{มูลค่า})} = \frac{\text{Function}}{\text{Cost}} = \frac{\text{Utility}}{\text{Cost}}$$

เมื่อ $\text{Value} = \Sigma V\ (V_U + V_e + V_x)$

โดยที่คุณค่าสูงสุด (Maximum value) จะเกิดขึ้น เมื่อการออกแบบสามารถบรรลุการใช้งานที่จำเป็นด้วยค่าใช้จ่ายที่ต่ำที่สุด (Minimum cost) ซึ่งแสดงด้วยความสัมพันธ์ ดังนี้

$$V_{max} = \frac{F}{C_{min}}$$

จากความสัมพันธ์ที่ได้ไม่ใช่เป็นสูตรการคำนวณ แต่จะเป็นตัวบอกถึงมูลค่านั้นเหมาะสมต่อการใช้งานหรือไม่ ซึ่งต้องทำการวิเคราะห์การใช้งานที่แท้จริงแล้วจึงนำมาปรับหน้าที่การใช้งานให้เหมาะสมและสอดคล้องกับต้นทุน เพื่อให้มีประโยชน์ต่อการใช้งานหรืออรรถประโยชน์สูงสุด ด้วยค่าใช้จ่ายต่ำ และได้คุณค่าที่สามารถตอบสนองต่อการใช้งาน ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาหน้าที่การใช้งานที่จำเป็น เพื่อไม่เกิด Over design และเลือกหาวัสดุทดแทนที่เหมาะสม ทำให้ขจัดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการวิเคราะห์คุณค่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหน้าที่การใช้งาน โดยมุ่งวิเคราะห์ใน 3 เรื่องใหญ่ คือ หน้าที่การใช้งานของ วัสดุที่ใช้และขั้นตอนต่างๆ โดยเฉพาะขั้นตอนการออกแบบ จึงมักจะวิเคราะห์จากคำถามว่า "มันทำอะไรได้บ้าง " ถ้าเป็นส่วนของขั้นตอนของงาน คำตอบที่ได้ควรบอกได้ว่าทำไมถึงมีขั้นตอนนี้จะลดได้หรือไม่ ถ้าเกี่ยวข้องกับชิ้นส่วนหรืออะไหล่คำตอบควรจะอธิบายถึงหน้าที่การใช้งาน ซึ่งการวิเคราะห์จะทำให้ทราบต้นทุนเป้าหมาย (Target cost) ของแต่ละองค์ประกอบ รวมทั้งส่งผลต่อความสามารถในการบำรุงรักษา (Maintainability) ของการออกแบบและติดตั้งอุปกรณ์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่ออุปกรณ์ ให้มีสภาพพร้อมใช้งาน (Equipment availability) และสะดวกต่อการดูแลรักษา เช่น การปรับแต่ง เติมน้ำมัน เป็นต้น ถ้าหากเกิดการขัดข้องขึ้นก็สามารถดำเนินการแก้ไขได้อย่างสะดวกและลดเวลาในการหยุดเครื่องลง โดยการลดความซับซ้อนของการออกแบบอุปกรณ์ ให้มีจำนวนชิ้นส่วนหรือองค์ประกอบที่จำเป็นและคำนึงถึงความปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งใช้แนวทางวิศวกรรมคุณค่า (Value Engineering) สำหรับพิจารณาออกแบบและจัดซื้ออย่างมีประสิทธิผล ส่วนในรายละเอียดของขั้นตอนและวิธีการจะไม่ขอกล่าวในที่นี้

การวางแผนอะไหล่

วัตถุประสงค์ของการวางแผนอะไหล่ ก็เพื่อผลลัพธ์ที่เหมาะสมที่สุด (Optimum result) เช่น ความพร้อมในการตอบสนองการใช้งานสูงสุดด้วยค่าใช้จ่ายรวมน้อยที่สุด ดังนั้นการวางแผนการใช้อะไหล่และการจัดซื้อจะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาปัจจัยต่างๆ เพื่อลดผลกระทบต่อคลังวัสดุและการตอบสนองการให้บริการ ซึ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องสามารถจำแนกได้เป็น

1. อัตราการใช้อะไหล่และอายุของเครื่องจักร โดยระบุอัตราการใช้ด้วยความต้องการใช้อะไหล่เมื่อเกิดการขัดข้องหรือชำรุดของเครื่องจักรในรอบเวลาที่กำหนด โดยที่อัตราการใช้จะมีความผันแปรเล็กน้อยสำหรับอะไหล่ที่มีอัตราการเบิกใช้บ่อย ส่วนอะไหล่ที่นานครั้งจะมีการใช้มักจะมีความผันผวนสูงที่เป็นปัญหาต่อการวางแผนการจัดซื้อ ซึ่งโดยปกติอัตราการใช้อะไหล่จะขึ้นกับปัจจัยของอายุการใช้งานของเครื่องจักร ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต่อการพิจารณาสถานะของการใช้งานและการเดินเครื่องในแต่ละช่วง โดยช่วงเริ่มต้น (Initial stage) ของการเดินเครื่องมักมีอัตราการขัดข้องสูง ที่มักเรียกว่า Burn-in stage ขณะที่ Normal stage เป็นช่วงที่มีการเดินเครื่องปกติและมีความเชื่อมั่นสูง จึงมีอัตราการขัดข้องต่ำและมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนช่วงสุดท้ายจะเป็นช่วงที่เครื่องจักรมีอัตราการชำรุดสูง (Wear-out stage) ดังนั้นจึงเป็นระยะที่เครื่องจักรมีอัตราการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนชิ้นส่วนอะไหล่สูง

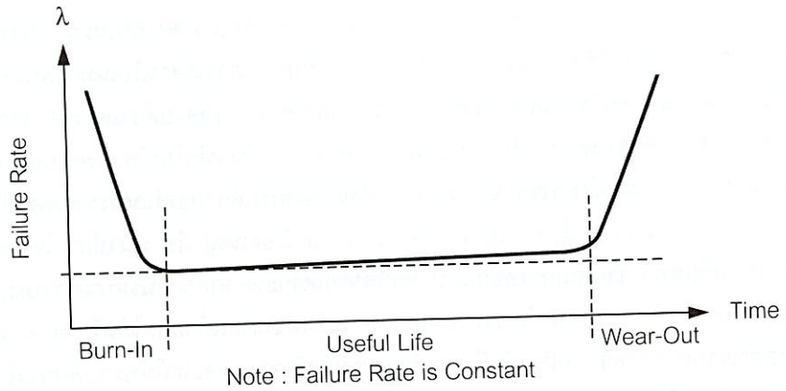

รูปที่ 5.1 โค้ง Bath Tub แสดงอัตราการชำรุดตามอายุการใช้งาน

2. ค่าใช้จ่าย ตามแนวคิดของเจ้าที่ฝ่ายสโตร์มักจะจัดเก็บอะไหล่ในคลัง เพื่อที่จะสามารถเบิกใช้ได้ทันทีเมื่อต้องการใช้งาน แต่นั่นไม่ได้หมายถึงการจัดเก็บอะไหล่หรืออุปกรณ์สำรองในปริมาณไม่จำกัด ดังนั้นการตัดสินใจจึงต้อง trade-off ระหว่างค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเมื่อไม่มีอะไหล่แต่มีความต้องการเบิกใช้ (Stock-out cost) และค่าใช้จ่ายที่ต้องเก็บสำรองอะไหล่ แต่ไม่มีการเบิกใช้ที่เรียกว่า ค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ (Inventory carrying cost)

3. ระดับการบริการ คือ อัตราการตอบสนองต่อการเบิกใช้ได้ทันทีเมื่อต้องใช้งานหรือเป็นความพร้อมของอะไหล่ที่ถูกจัดเก็บ นั่นหมายถึงความเสี่ยงต่อการขาดสต็อกมีสัดส่วนสูงสำหรับความต้องการระดับบริการที่สูง ดังนั้นระดับการบริการจึงขึ้นกับการคาดการณ์ถึงการใช้งานในอนาคตและประเมินโอกาสที่จะขาดสต็อกขึ้น จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่มักมีการจัดเก็บอะไหล่ในปริมาณสูง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการขาดสต็อก

4. การทำมาตรฐานของเครื่องจักรและอุปกรณ์ การจัดทำมาตรฐานขององค์ประกอบเครื่องจักร (Machine component) อย่างเช่น ลูกปืน มอเตอร์ ปั๊ม เป็นต้น จะทำให้สามารถลดระดับของปริมาณอะไหล่ลงได้มากและสะดวกต่อการจัดเก็บ

5. วิธีการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมดูแลเครื่องจักรและอุปกรณ์ก่อนที่จะเกิด Breakdown หรือการหยุดของเครื่องจักร (Shutdown) รวมทั้งการยืดอายุการใช้งานของเครื่องจักร โดยมีระยะการบำรุงรักษาตามช่วงเวลา ซึ่งได้กำหนดไว้ในแผนถึงแม้ว่าจะยังไม่มีความเสียหายหรือการหยุดของเครื่องก็ตาม เช่น การตรวจซ่อมใหญ่ (Overhaul) โดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดเก็บประวัติการซ่อมบำรุงเครื่องจักร การเก็บข้อมูลสภาพ และประเมินสมรรถนะของเครื่องจักร โดยการออกแบบและติดตั้งอุปกรณ์ในการตรวจจับ รวมทั้งกิจกรรมการจัดการหล่อลื่น การทำความสะอาด การทาสี และการปรับแต่งเครื่องให้มีสภาพที่พร้อมใช้งาน ซึ่งนอกจากจะเป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานดูแลรักษาเครื่องจักรแล้วยังใช้เป็นข้อมูลในการจัดการคลังอะไหล่ เพื่อให้มีการสำรองอะไหล่ในระดับที่เหมาะสม ดังนั้นการบำรุงรักษาเชิงป้องกัน จึงมีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารคลังอะไหล่ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

- ลดค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บอะไหล่ให้เกิดน้อยที่สุด (Minimizing cost) โดยมีระดับปริมาณในการจัดเก็บที่

น้อยที่สุด และลดปัญหาการขาดสต็อกของอะไหล่

- ลดความสูญเสีย (Minimizing loss) ของการผลิตอันเนื่องมาจากการซ่อมบำรุงที่มีผลมาจากการรอคอยอะไหล่

- มีการใช้ทรัพยากรในการบำรุงรักษาอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ช่วงเวลานำของการจัดหาและจัดซื้อ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการวางแผนเพื่อจัดหาอะไหล่เก็บสำรองในปริมาณที่พอเพียงในสต็อก

7. ประเภทของอะไหล่ เพื่อใช้ในการวางแผน สามารถแบ่งได้เป็น

- อะไหล่ที่มีการใช้เป็นประจำ โดยอะไหล่ดังกล่าวจะมีอายุการใช้งานที่สั้นกว่าอายุของเครื่องจักร และต้องมีการถอดเปลี่ยนบ่อยครั้งในช่วงอายุการใช้งานของเครื่องจักร ซึ่งอะไหล่ดังที่กล่าวนี้ ได้แก่ ลูกปืน เกียร์ สายพาน เป็นต้น

- อะไหล่พิเศษ คืออะไหล่หรือชิ้นส่วนที่มีอายุการใช้งานไม่น้อยกว่าอายุเครื่องจักร เมื่อเครื่องจักรหมดสภาพการใช้งาน ชิ้นส่วนบางส่วนในเครื่องจักรก็ยังมีสภาพที่สามารถนำมาใช้งานหรือเป็นอะไหล่สำรองได้

- อะไหล่ที่ไม่ค่อยมีการเบิกใช้ ในคลังอะไหล่ส่วนใหญ่มักมีการจัดเก็บอะไหล่บางประเภท ที่ไม่ค่อยมีการเบิกใช้เป็นระยะเวลานาน อาจเก็บไว้เป็นแรมปี ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการเสื่อมสภาพการใช้งาน หรือ เกิดการ Obsolete ขึ้น สาเหตุอาจเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลไม่ดีทำให้เกิดความผิดพลาดทางนโยบายของการจัดซื้อ เช่น อะไหล่ถูกจัดซื้อพร้อมกับเครื่องจักร ซึ่งกรณีดังกล่าวได้ก่อให้เกิดต้นทุนจมในการลงทุน

- อะไหล่สำหรับการซ่อมใหญ่ โดยทั่วไปเครื่องจักรเมื่อถูกใช้งานระยะหนึ่ง ก็จะต้องมีการปรับปรุงหรือทำการตรวจซ่อมใหญ่ตามรอบเวลาที่กำหนด โดยทั่วไปจะดำเนินการ เมื่อใช้งานครบ 5000 ชั่วโมง จึงต้องมีการพิจารณาจัดเตรียมอะไหล่สำรองในช่วงเวลาดังกล่าว แต่ก็อาจต้องคำนึงถึงสภาพการใช้งานจริง ซึ่งบางครั้งเครื่องจักรอาจจะเสื่อมสภาพเร็วกว่ากำหนด หรืออาจจะมีสภาพการทำงานในระดับปกติเมื่อถึงกำหนดการซ่อมใหญ่ก็อาจมีผลต่อการขาดสต็อกหรืออาจเกิดการจัดซื้อเกินความจำเป็น (Excess procurement)

- อะไหล่สำหรับการรับประกัน เพื่อใช้สำรองเมื่อเกิดการ Breakdown ขึ้น

- อะไหล่สำหรับการบำรุงรักษา เป็นอะไหล่ที่สามารถจัดหาได้โดยทั่วไป เพื่อเตรียมไว้สำหรับการถอดเปลี่ยนเมื่อเกิดขัดข้องจากการเดินเครื่องประจำวันและมีการเบิกใช้เป็นประจำ ซึ่งอะไหล่ดังกล่าว ได้แก่ หลอดไฟ ซีล น้ำมัน ลูกปืน เป็นต้น

- อะไหล่หมุนเวียน โดยเฉพาะชิ้นส่วนที่สำคัญและมีมูลค่าสูง เช่น ปั๊ม มอเตอร์ เป็นต้น เมื่อมีการดำเนินการถอดเปลี่ยน ก็จะนำชิ้นส่วนดังกล่าวจัดเก็บเป็นอะไหล่สำรอง ในอนาคต

การจัดหาอะไหล่

โดยทั่วไป การจัดซื้ออุปกรณ์เพื่อจัดเตรียมอะไหล่มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. การจัดเตรียมในเวลาที่ถูกต้อง (Right time) ที่ควรดำเนินการก่อนที่จะเกิดความต้องการในการเบิกใช้ ดังนั้นจึงควรตัดสินใจในการจัดซื้อหลังจากได้พิจารณาช่วงเวลารวมของการจัดหา (Total lead time)

2. แหล่งจัดซื้อที่ถูกต้อง (Right source) ในการตัดสินใจเลือกแหล่งที่จะจัดซื้ออะไหล่ ควรคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ คือ เวลาในการส่งมอบ ความเชื่อมั่น ราคา การให้บริการและการอำนวยความสะดวก โดยมีแหล่งจัดหาที่สำคัญ ได้แก่

- ตัวแทนจำหน่ายที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ผลิต
- ผู้จำหน่ายในท้องที่ ซึ่งมีการจำหน่ายอุปกรณ์อะไหล่ของแท้ที่ถูกตามข้อกำหนดและมาตรฐาน
- อาจสั่งทำจากผู้ผลิตรายย่อยในกรณีที่เป็นอะไหล่พิเศษ หรืออาจจัดทำภายในหน่วยงานบำรุงรักษาของโรงงาน (Internal workshop)

3. ราคาที่ถูกต้อง (Right price) ราคาควรอยู่ในระดับไม่เกินจากราคามาตรฐานของตลาด แต่มีคุณภาพที่ถูกต้องตามข้อกำหนดการใช้งาน

4. ปริมาณที่ถูกต้อง (Right Quantity) ด้วยการตัดสินใจสั่งซื้อโดยใช้แนวคิดของปริมาณการสั่งซื้อแบบประหยัด (Economic Order Quantity) และขนาดรุ่นแบบประหยัด (Economic Batch Size) ซึ่งการจัดซื้อยังขึ้นกับประเภทของอะไหล่ เช่น อะไหล่สำหรับการบำรุงรักษา การซ่อมใหญ่ เป็นต้น

5. คุณภาพที่ถูกต้อง (Right Quality) ตรงตามมาตรฐานและข้อกำหนด

6. รูปแบบสัญญาที่ถูกต้อง (Right contract) การออกเอกสารสั่งซื้อควรมีความเจาะจงและชัดเจน โดยมีความถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในอนาคต

7. การส่งมอบในสถานที่ที่ถูกต้อง (Right Place of Delivery)

8. วิธีการที่ถูกต้อง (Right Procedure) โดยมีการพัฒนาระบบ เพื่อให้มีรูปแบบของการจัดซื้อที่เป็นมาตรฐานและมีความถูกต้อง

การบริการหลังการขาย

การบริการหลังการขายมีความสำคัญมากต่อการบริหารคลังอะไหล่โดยสร้างสายสัมพันธภาพระหว่างผู้ผลิตกับผู้ซื้อในระยะยาวและการสร้างความเชื่อมั่นต่อการให้บริการ ดังนั้นผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายจะต้องสนับสนุนและให้การบริการต่อผู้ใช้งาน เช่น การให้รายละเอียดทางเทคนิค แคตตาลอก และการบริการหลังการขาย เป็นต้น ซึ่งการบริการหลังการขาย เป็นปัจจัยหนึ่งในการคัดเลือกผู้จำหน่าย เพื่อได้รับบริการในระดับที่สร้างความพึงพอใจต่อผู้ใช้สูงสุด

การควบคุมความล้าสมัยของอะไหล่

อะไหล่ที่ล้าสมัย (Obsolete spare) จัดเป็นอะไหล่ที่ไม่ได้ชำรุดเสียหายแต่อาจไม่สามารถใช้งานได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าว อาจเกิดจากความผิดพลาดจากการวางแผน (Faulty planning) ดังนั้นทางผู้บริหารจึงควรพยายามหาทางลดปัญหาที่เกิดขึ้น ถึงแม้จะไม่สามารถขจัดหรือหลีกเลี่ยงก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บคลังสินค้า ซึ่งสาเหตุที่สำคัญซึ่งก่อให้เกิดความล้าสมัยของอะไหล่ ดังเช่น

- การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการออกแบบ
- การปรับเปลี่ยนมาตรฐานและข้อกำหนด ของชิ้นส่วน
- ขาดความทุ่มเทและเอาใจใส่ในช่วงของการจัดหาอะไหล่ ที่อาจเป็นผลมาจากการขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในโรงงาน โดยเฉพาะการจัดซื้ออะไหล่ที่ไม่ค่อยได้เบิกใช้ (Slow moving spare) จากผู้ผลิตและเกิดสต็อกค้าง (Dead stock) ซึ่งเป็นสาเหตุของการล้าสมัย
- การจัดการวัสดุไม่เหมาะสมหรืออาจกำหนดรหัสไม่ถูกต้อง ซึ่งส่งผลต่อการจัดเก็บที่ซ้ำซ้อนและเกิดการล้นสต็อก และเป็นสาเหตุหนึ่งของการล้าสมัยในที่สุด

สาเหตุของปัญหาการล้นสต็อก

- โดยทั่วไปช่วงเริ่มต้นของการสต็อกอะไหล่ ที่สั่งซื้อโดยคำแนะนำของผู้จำหน่าย ซึ่งบางครั้งผู้ขายพยายามที่จะผลักภาระการสต็อกสินค้าที่มีการเคลื่อนไหวช้า (Slow moving stock) ให้กับผู้ซื้อ ดังนั้นก่อนทำการสั่งซื้อจึงควรทำการศึกษารายละเอียดและความจำเป็นต่อการใช้งาน เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาภาระค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บและความเสื่อมสภาพของอะไหล่ในที่สุด
- เนื่องจากวิศวกรอาวุโสขององค์กรมีภาระความรับผิดชอบสูง จึงมีความคิดโน้มเอียงที่จะรักษาสถานะของตนเอง ทำให้มีการจัดเตรียมอะไหล่เพื่อสำรองก่อนที่จะเกิดปัญหาในปริมาณสูง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาการขาดสต็อก
- การกำหนดรหัสผิดพลาด โดยชิ้นส่วนประเภทเดียวกันอาจมีการกำหนด Part number ต่างกันและมีการจัดเก็บในต่างสถานที่ จึงเป็นเหตุให้เกิดการจัดเก็บที่ซ้ำซ้อนขึ้น
- การประเมินโอกาสของการชำรุดชิ้นส่วนประเภทต่างๆ ผิดพลาด โดยมีสาเหตุจากการจัดเก็บข้อมูลที่ไม่มีประสิทธิภาพ จึงมีการจัดเตรียมอะไหล่ก่อนที่การชำรุดจะเกิดขึ้น
- ความผันผวนของระยะเวลาการสั่งซื้อ (Lead time) โดยเฉพาะอะไหล่ที่ต้องใช้เวลาในการจัดซื้อยาว
- เนื่องจากระเบียบและพิธีการของการนำเข้าที่ซับซ้อน รวมทั้งปัจจัยความผันผวนอัตราแลกเปลี่ยน (Foreign exchange) จึงมีความโอนเอียงในการจัดหาและสั่งซื้อ เมื่อเอกสารทางพิธีการและสัญญาการสั่งซื้อพร้อม
- ไม่มีมาตรฐาน ของการจัดทำนโยบายการสั่งซื้อ

สรุป

ครับเนื้อหาที่กล่าวในบทนี้ ก็เป็นการเสนอแนวทางในการบริหารอะไหล่ เพื่อใช้สำหรับการบำรุงรักษา โดยมีเป้าหมายในการลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพการบำรุงรักษา โดยการวางแผนการจัดซื้อในระดับปริมาณที่เหมาะสม การจัดหาในเวลาที่ถูกต้อง และราคาที่สมเหตุสมผล รวมทั้งการบริหารการจัดเก็บด้วยการจัดทำรหัสและแยกประเภทที่เหมาะสม ซึ่งสามารถสนับสนุนผู้บริหารในการควบคุมระดับอะไหล่ได้อย่างมีประสิทธิผล